

sjenokoše na Brulu između Urbana Žurnade i općine Roč iz 1504., Oporuka Radića koju je zapisao kapelan Domin Brnadin 1520., Isprava o uređenju kora i opremi sakristije u župnoj crkvi u Roču popa Šimuna Grebla iz 1523. te mnoge druge. Sveukupno je objavljeno 167 isprava, kojima valja pribrojiti još 24 isprave u Dodatku.

U poglavlju “Preslici nekoliko isprava” (241-347) autor donosi preslike nekoliko tekstova, među kojima se opsegom ističe Istarski razvod.

Poglavljima “Pregled glagoljskih isprava” (351-371), “Indeks osobnih imena” (372-400), “Indeks toponima i etnika” (401-414) i “Nekoliko notar-skih znakova popova glagoljaša” (415-416) autor je u mnogočemu olakšao snalaženje u knjizi koja sveukupno broji 431 stranicu. Pri samom kraju nalazi se popis izvora i literature te sažetci na hrvatskom, talijanskom i engleskom jeziku. Radi se svakako o iznimno vrijednom pothvatu objavljivanja zbirke izvora takve vrste, koja će olakšavati budućim istraživačima glagoljske baštine heuristički dio posla.

Marko Jelenić

Dražen Vlahov, *Matična knjiga iz Boljuna: glagoljski zapisi od 1576. do 1640.* Posebna izdanja, sv. 21, Glagoljski rukopisi, sv. 9, Pazin: Državni arhiv u Pazinu, 2011., 676 str.

Dražen Vlahov stalni je gost rubrika “Osvrti” u brojnim povijesnim časopisima u regiji. Kako i ne bi bio, kada je užu i širu publiku doslovno razmazio svojim neumornim radom na objavi glagoljskih izvora. Dok smo se prvih godina možda i čudili učestalosti njegovih radova, sada smo već i navikli na to da će nas gotovo svake godine iznenaditi novim, opsežnim tomom u seriji “Glagoljski rukopisi” u “Posebnim izdanjima” Državnoga arhiva u Pazinu. Umjesto uživanja u zasluženju mirovini, Dražen Vlahov, u posjedu gotovo nadljudske energije, nastavlja obogaćivati fond objavljenih izvora iz vremena glagoljaštva te je kao deveta knjiga u seriji – osma u njegovu autorstvu – na red došla i *Matična knjiga iz Boljuna: glagoljski zapisi od 1576. do 1640.*

Boljun zauzima posebno mjesto u serijalu “Glagoljski rukopisi” po tome što je riječ o trećoj knjizi koja se bavi izvorima nastalim u ovom malenom mjestu u unutrašnjosti Istre. Nakon *Kvaderne od dot crekvah boljunskeh*

Andelka Badurine i *Knjige oltara bratovštine sv. Mikule* Dražena Vlahova, sada nam je u rukama *Matična knjiga iz Boljuna*. Kako saznajemo iz “Predgovora” (9-49), original se danas čuva u Arhivu HAZU-a u Zagrebu pod punim nazivom *Matica krštenih 1598. – 1634., vjenčanih 1576. – 1640. i krizmanih 1588. – 1658. župe Boljun*. U vrijeme kad su ove knjige – prema Vlahovu, najstarije matice na tom području – pisane, nije još postojala obveza vođenja evidencije o umrlima pa se matica umrlih tada još i ne vodi. Zapisi, koje su uglavnom unosili boljunski župnici, pisani su najvećim dijelom glagoljicom na hrvatskom jeziku, a manjim latinicom na talijanskom ili latinskom jeziku.

Kao i u njegovim prijašnjim izdanjima, Vlahovljev je predgovor ujedno i stručni, analitički članak koji sadrži sve osnovne i neophodne podatke, kako za užu, stručnu, tako i za širu čitalačku publiku. Kraća poglavlja pod nazivom “Upisi krštenja/rođenja (1698. – 1636.)” (12-21), “Zapisi o vjenčanju (1576. – 1640.)” (22-30) i “Knjiga krizmanih župe Boljun” (31-32) pružaju uvid u autorovu analizu izvora te obiluju zaključcima potkrijepljenim statističkim podacima i tablicama, koji čitatelju otvaraju prozor u bogat i složen mozaik društvenih odnosa u Boljunu na prijelazu iz 16. u 17. stoljeće. “Nešto više o trojici zapisivača” (33-44) govori o tri najvažnija *plovana*, a to su Vicenc Frlanić, Ivan Križmanić i Bernardin Velijani. Iako se o njihovim životima, zbog oskudnosti izvora, može samo nagađati, Vlahov predstavlja crtice o njima koje su nam danas poznate. Pri tome je zanimljiv podatak o Frlanićevom ubojstvu 1612., koje nalikuje radnji napetoga trilera. U “Umjesto zaključka” (45-47) Vlahov, osim podatka kako u zapisima o krštenju nedostaje prvih 267 zapisa, ukratko ocrtava povijest biskupskoga pritiska na popove glagoljaše koji su u tri generacije prisiljeni prijeći s glagoljice i hrvatskoga jezika na latinicu i talijanski, a zatim i latinski jezik. Bernardin Velijani prvi je koji se prestaje koristiti glagoljicom, i to zaključno s 1658., ali se i, za razliku od svojih prethodnika, nije ženio. Vlahov zaključuje predgovor poglavljem “O transliteraciji glagoljskih zapisa” (48-49) u kojem donosi tablični prikaz prenošenja glagoljskih slova na latinično pismo.

“Transliteracija glagoljskih zapisa” (51-330) sastoji se od tri cjeline, a to su: “Glagoljski zapisi krštenih (1598. – 1636.)” (53-198), “Glagoljski zapisi vjenčanih (1576. – 1640.)” (199-278) i “Glagoljski zapisi krizmanih (1588. – 1632.)” (279-330). Valja napomenuti kako se u knjizi krštenih do 1612. navodi, u pravilu, i ime majčinog oca, dok nakon te godine nalazimo samo ime majke, što uvelike otežava praćenje podrijetla po majčinskoj liniji. U knjizi vjenča-

nih, pored imena otaca mladenaca saznajemo i imena svjedoka koji su isključivo muškarci. *Knjiga bermanih*, u pravilu, navodi i djeda po majci.

Nakon "Preslika *Knjige*" (331-478), namijenjenoga zaljubljenicima u glagoljicu i paleografiju, slijede opsežni "Prilozi" (479-668): "Kazalo prezimena i imena" (481-562), "Kronološki poredak krštenih/rođenih u Boljunu 1598. – 1636." (563-620), "Abecedno kazalo prezimena i imena krštenih/rođenih u Boljunu (1598. – 1636.)" (621-642), "Abeceno kazalo imena rođenih u Boljunu od 1598. do 1636." (A/dječaci [643-652] i B/djevojčice [653-662]), "Popis djece bez naznake spola" (663), "Boljunski župani i vrijeme prvog spomena" (664), "Suci koji se spominju u *Knjizi* i vrijeme prvog spomena" (665), "Svećenici koji se spominju u *Knjizi*" (666-667) i "Žakni koji se spominju u *Knjizi* i vrijeme spominjanja" (668). Ovi iscrpni i detaljni prilozi jedno su od najvećih blaga ove knjige. Neizmjereno olakšavaju snalaženje u tekstu, a ujedno služe i kao temelj za znanstveni rad na sadržaju *Knjige* jer sami po sebi postavljaju čitav niz pitanja koje tek treba istražiti. Draženu Vlahovu mora se priznati izniman talent za sastavljanje upravo takvih priloga koji istovremeno služe znanstvenicima kao ključno pomagalo u istraživanju, ali i širem čitateljstvu kao obilan izvor zanimljivih podataka o našoj prošlosti.

Na kraju slijede "Korišteni izvori i literatura" (669-670) te sažeci na hrvatskom (671-672), talijanskom (673-674) i engleskom jeziku (675-676). Svaki put kada smo se osvrnuli na Vlahovljevu knjigu u seriji *Glagoljski rukopisi* ponadali smo se da će autor nastaviti obogaćivati ovu izvanrednu i neprocjenjivu seriju. Poučeni iskustvom, i ne sumnjamo da ćemo uskoro opet imati priliku otkrivati još jedan djelić naše glagoljske baštine kroz pero našega najplodonosnijeg njezina ljubitelja – Dražena Vlahova.

Robert Kurelić

Bortolamio Rigo, *Sažeci propisa Novigradske općine 1481. – 1794.* /

Compendio delle leggi del Comune di Cittanova dal 1481 al 1794,

za tisak priredio i uredio Jakov Jelinčić, urednik Neven Budak, Novigrad:

Grad Novigrad – Cittanova / Državni arhiv u Pazinu, 2010., 380 str.

U sklopu projekta *Kolana od statuti* u prosincu 2010. izdana je knjiga *Sažeci propisa Novigradske općine 1481. – 1794.* koju je izvorno napisao Bortolamio

Rigo, a za tisak priredio i uredio Jakov Jelinčić, uvažen i iskusan stručnjak u transkribiranju i pripremanju tekstova (statuta, matičnih knjiga, isprava i dr.) iz istarske srednjovjekovne i novovjekovne povijesti.

Djelo počinje Jelinčićevom uvodnom riječi (7-17) koja upozna je čitatelje sa samim autorom, Bortolamiom Rigom, njegovom motivacijom za pisanje sažetaka, općim informacijama i sadržajem teksta, kao i značajkama jezika i pisma. Tako saznajemo kako je novigradski građanin i plemić Bortolamio Rigo, u vrijeme svoje kancelarske službe, godine 1754. započeo s prepisivanjem Novigradskoga statuta. Uvidjevši kako je redovito funkcioniranje lokalne uprave bilo otežano i neefikasno zbog količine propisa koja se nagomilala kroz stoljeća, Rigo je, uz prepisani Statut, dopisao dvije normativne cjeline koje su nadopunjavale statutarnu regulativu. Te su dvije cjeline, koje su se prije prepisivanja s vremenom opsegom povećale te su se zbog nesustavnosti jedva mogle koristiti, bile zbirke odluka Vijeća novigradske općine te zbirke terminacija i dukala.

Pravni poredak Novigrada temeljio se na Statutu iz 1401. a bio je reguliran propisima mletačkoga zakonodavstva, točnije središnjih institucija Mletačke Republike (dužd, Vijeće četrdesetorice, Vijeće desetorice) ali i regionalnih istarskih tijela u vidu providura, raznih odbora, sindika, inkvizitora, čak i koparskoga kapetana-podestata koji je, počevši od XV. stoljeća, jurisdikcijsku i upravnu moć proširio i na druge istarske gradove pa tako i novigradsku općinu. Propisi navedenih upravnih tijela zvali su se *terminazioni*, odnosno, odluke, i *ducali*, odnosno, duždeva pisma. Ti su propisi ulazili u prvi dio Rigovih sažetaka, tzv. knjige terminacija.

Drugi izvor bile su odluke novigradskog Velikog vijeća, zakonodavnog tijela zatvorenog tipa. Odluke su sačuvane u zapisnicima koji se protežu između 1481. i 1794., jedino nedostaju odluke za razdoblja 1540. – 1572. i 1573. – 1612. Članovima Velikoga vijeća bili su najčešće pripadnici novigradskoga plemićkog staleža, ali i ugledni i zaslužni ljudi koji nisu bili nastanjeni u Novigradu, te katkad i pučani, kada bi uslijed nepovoljnih demografskih prilika u općini bili birani u to tijelo. Vrhovnu mletačku funkciju u Novigradu predstavljao je iz redova mletačkih plemića izabrani podestat i koji je izravno odgovarao tijelima u Veneciji. Trajnije i politički važnije odluke donosile su se među višim instancama, u Veneciji i katkad u Kopru, a pitanja svakodnevnog karaktera reguliralo je novigradsko Vijeće.

Iščitavajući *Sažetke* čitatelj ulazi u vibrantni i šaroliki svijet novigradske svakodnevice. U sadržaju građe nailazi se na mnogo podataka iz društvene, gospodarske, demografske i političke povijesti jedne omanje zajednice unutar, tada još siromašne i nerazvijene, Istarske provincije. Mogu se pratiti preokupacije i djela novigradskih žitelja i reakcije lokalnih vlasti na njih. Gospodarska se pitanja veoma često spominju, a spomenut je skoro svaki aspekt “zdravoga” funkcioniranja gospodarstva: od opskrbe, skladištenja i iskorištavanja hrane (žitarice, meso, riba, vino, ulje) do opskrbe i podvoza drva, pitanja opskrbe vodom (nestašice vode i suše bile su česte u novom vijeku, rak-rana gotovo svih istarskih općina, ali i šire), kao i zabrane uvoza živežnih namirnica dok god postoje zalihe na domaćem tržištu.

U Rigovim se sažecima kler opisuje kao bitan, a opet materijalno nezbrinut, dio društvenoga, kulturnoga i intelektualnoga života, što i ne iznenađuje zbog činjenice da je Novigrad bio sjedište biskupije (status koji će izgubiti 1828./1831.). Svećenici u Novigradu nisu bili samo dušobrižnici, već i glazbenici, učitelji i, ako se imalo sredstava, graditelji/renovatori; u propisima se spominje i održavanje katedrale, mnoge crkve i kapelice te poželjno ponašanje i dužnosti vjernika za vrijeme većih crkvenih svečanosti. Kao najvažniji od svih dokumenata sadržanih u Rigovoj građi, a vezanih uz Crkvu, zasigurno je bula pape Lava X. iz 1521. u kojoj se spominje ustoličenje novoga novigradskog biskupa Antonija Marcella.

Također, pravna su pitanja gotovo uvijek bila prisutna na sjednicama Velikoga vijeća – najčešće su to bili sporovi u vezi sa zemljom, a oni su se vodili i rješavali među samim Novigradanima i mještanima Brtonigle (mjesto koje je gravitiralo i bilo sastavnim dijelom novigradske općine), ali i između novigradske i neke od susjednih općina, poput Buja, Grožnjana ili Poreča. Sporovi između općina bili su vezani uz granice ribolovišta, pašnjaka, zajedničke regulacije mjera protiv krijumčarenja vina itd. Nerijetko je i sam novigradski podestat bio stranka u sporu, i to sa svojim podanicima, jer je uzimao za sebe ono što je mislio da mu pravom pripada, a oni su mu to poricali. Svakako je zanimljivo spomenuti da u jednoj terminaciji iz sredine XVI. stoljeća stoji kako je novigradski podestat morao na kratko vrijeme preuzeti funkciju podestata-regenta u Umagu između smrti toga visokog dužnosnika i biranja novoga podestata.

Društvo i društveno uređenje žila su kucavica svake zajednice, pa tako i novigradske, što se može uočiti na mnogim mjestima u Rigovim prepisa-

nim izvornicima. Pojavljuju se podaci o starim plemićkim obiteljima koje su taj status imale “od pamtivijeka” (Bacan, Dorligo, Maschion, Rigo), ali i o novoprimljenim obiteljima među građane (di Zorzi, Papazoni). Tada je bilo popularno kupovanje građanstva, što bi Vijeće objeručke prihvatilo kako bi se gotovo uvijek prazna novigradska blagajna malo popunila, a stanje u blagajni bilo je simptomatičan pokazatelj imovinskoga stanja većine podanika novigradske općine. Rat Kambrejske lige i Uskočki rat u XVI. i XVII. stoljeću ostavili su velike ožiljke na organizmu Istarske provincije, ali je, međutim, novigradska općina kroz njih prošla “neokrznuta”. Ipak, morala je ispunjavati dužnosti dirigitirane od *Serenissime* poput pripreme i smještaja vojnika i korištenja ribarskih bracara u svrhu obalne straže; tijekom Uskočkoga se rata moralo obnoviti zidine zbog opasnosti od neprijatelja “koji je uništio mnoga mjesta u Provinciji”. Također, saznajemo da su Novigradani (*5 guastadora*) sudjelovali u obnovi devastiranoga Žminja 1617. godine. Može se također ustvrditi da je tada u novigradskoj općini poprilično zastupljen bio slavenski etnos, a čiji su pripadnici najčešće spominjani kao stranka u sporu oko zemlje, a nerijetko su bili, neki od njih čak i na visokim položajima, pripadnici klera.

Bortolamio Rigo svoje je djelo pisao mješavinom talijanskoga književnog jezika i mletačkoga, uz pokoju latinsku “intervenciju”. Tekst je podosta razumljiv iako postoje neki izrazi koji su ostali nepojašnjeni i nejasni. Neke je riječi pisao na 3, 4 pa čak i 5 različitih načina (*ballotazione – balotazione – ballotacione – ballottacione – ballottazione*). Imena su često pisana malim početnim slovom a mjeseci, časti i dužnosti pisane su velikim slovom.

Treba istaknuti da je Jelinčićevo mukotrno priređivanje i prepisivanje rukopisa iz XVIII. stoljeća za korištenje suvremenom čitatelju hvalevrijedan čin, kojim se daje na uvid veliko bogatstvo informacija jednoga povijesnog izvora. Svakako, ovo djelo može predstavljati vrlo važnu komponentu u slaganju istarskoga novovjekovnog mozaika, a čijim je dijelom bila i novigradska općina. Iako je sadržaj građe lišen autorovih osobnih komentara i zapravo predstavlja katalog ekscerpata najvažnijih upravnih dokumenata, *Sažeci propisa Novigradske općine 1481. – 1794.* daju izravan uvid u novigradski mikrokozmos uz pomoć kojega je lako rekonstruirati svakodnevni život od prije nekoliko stoljeća i koji rasvjetljava manje poznate činjenice iz novigradske prošlosti. Kao što i sam Jelinčić kaže, rukopis obiluje onomastičkim i toponomastičkim blagom koje poziva na daljnja istraživanja

novigradske prošlosti. Na kraju, znajući da su neki od Rigovih izvornika jedini sačuvani spomen o nekim odlukama u tim razdobljima, značaj ove knjige još je i veći.

Ivan Hrastovčak

Slaven Bertoša, *Osebužno mjesto austrijske Istre: lupoglavski kraj u srednjem i novom vijeku*, Zagreb: Srednja Europa, 2011., 257 str.

Nakon dugogodišnjega aktivnoga istraživanja prošlosti Lupoglavštine i Boljunštine, Slaven Bertoša odlučio je objaviti rezultate svojih proučavanja. Uz oslonac na postojeću literaturu, iskoristivši više neobjavljenih i objavljenih izvora iz državnih arhiva Venecije, Rijeke i Pazina, napisao je djelo *Osebužno mjesto austrijske Istre: lupoglavski kraj u srednjem i novom vijeku*, kojim je obuhvatio područje svojedobne Lupoglavske gospoštije i njoj pripadajuća mjesta: kaštel Lupoglav, sela Dolenju i Gorenju Vas, Semić i Lesišćinu, koja su uz Brest, Vranju, Boljun i Učku administrativno pripadala Pazinskoj knežiji. Prošlost ovoga kraja je vrlo bogata jer se srednjoeuropski način života i djelovanja u mnogočemu ispreplitao s furlanskim, mletačkim i hrvatskim elementima.

Značajan je problem izostanak opsežnih djela koja bi obuhvatila kompletnu povijest ovoga područja, a pogotovo djela koja bi nastala suvremenim metodama arhivskoga i bibliotečnoga istraživanja. Ova je knjiga tek prva u nizu monografija; u njoj je autor nastojao djelo upotpuniti i osobnim obilaskom istraživanoga područja, što ju je obogatilo slikovnim priložima. Bertoša je već u "Predgovoru" (7-9) objasnio kako je povijest lupoglavskoga područja bolje proučena kroz mletačke nego njemačke izvore. Stoga je izrazio želju da ovom knjigom potakne nove generacije istraživača na daljnja proučavanja.

Autor je i u ovoj monografiji ostao vjeran dubokim arhivskim te inim istraživanjima, što iziskuje mnogo truda i vremena. Početno je poglavlje posvetio pregledu historiografije (10-25), koju je svrstao u tri kategorije: stariju (do 1945.), noviju (između 1945. i 1991.) i suvremenu (nakon 1991.). Spominje prve zapise o Lupoglavštini i Boljunštini iz 12. st., objavljene u ediciji *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria*, dok